

DUBRAVKA IVŠIĆ MAJIĆ

Od glinenih pločica do diskete i tableta

Ovaj put u rubrici *Odakle nam riječi?* obrađujemo etimološke veze riječi *ploča*, *disk* i *tablica*. Riječ je o predmetima male debljine koji su u jednome ili više povijesnih razdoblja služili za upisivanje podataka, a imaju i mnogo drugih uporaba.

Ploča je plosnati ravni predmet male debljine načinjen od različitih materijala, kamena, drveta, metala i sl. Često je četvrtastoga oblika, kao npr. *školska*, *šahovska*, *nadgrobna* ili *matična ploča*, no može biti i okrugla kao *gramofonska ploča*, a potresi guraju *tektonske ploče* nepravilnih oblika. Deminutiv *pločica* osim u doslovnome značenju ‘mala ploča’ upotrebljava se i u konkretnijim značenjima poput *keramička pločica*, *krvna pločica*. Mnoge stare civilizacije utiskivale su svoje tekstove na *kamene ploče*, a neke i na *glinene pločice*.

Riječ *ploča* vjerojatno je izvedenica od osnove *plok-* posuđene iz grčkoga *πλάζ* [pláks] ‘ploča, ravnina, površina’.

Od grčke riječi *πλάζ* [pláks] izvedenica je *πλακοῦς* <G *πλακοῦντος*> [plakoûs <G *plakoûntos*>] ‘(plosnati) kolač’, koja je u istome značenju posuđena u latinski kao *placenta*. U hrvatskome je to anatomski naziv za ‘organ čija je funkcija razmjena tvari između organizma majke i organizma ploda’. Duljim putem, uz posredništvo rumunjskoga *plăcintă*, mađarskoga *palacsinta* i austrijsko-njemačkoga *Palatschinke*, latinska je riječ *placenta* u hrvatskome dala i naziv za jednu vrstu „plosnatoga kolača”, *palacinku*.

U razgovornome jeziku *ploča* se još kaže i *tabla*, npr. *tabla čokolade*. Nešto se češće upotrebljava deminutiv *tablica*, pogotovo u značenju ‘prikaz različitih podataka poredanih po stupcima i redcima’ (npr. *tablica množenja*). *Tablica* može značiti i ‘pločica s natpisom ili znakom’ (npr. *registarska tablica*). U prošlosti su učenici prvoga razreda pučke škole učili pisati s pomoću *tablice* tako što su odmah mogli brisati spužvom.

Riječ *tabla* posuđena je iz latinskoga *tabula* ‘ploča, daska’ (možda uz posredništvo mađarskoga *tabla*). U antičkome su Rimu za pisanje služile obrubljene drvene pločice presvučene voskom (*tabula cerata*). Po hladnome vosku pisalo se oštrom pisaljkom, a plosnatim krajem pisaljke tekst se mogao izbrisati, pa se takva „ostrugana”, čista pločica (*tabula rasa*) mogla ponovno upotrijebiti. U nekim filozofskim školama naziv *tabula rasa* upotrebljavao se kao metafora za prvotno stanje individualne svijesti i odnosi se na ljudsko biće rođeno kao „neispisana ploča”. Preneseno se u razgovoru izrazom *tabula rasa* naziva ‘neznalica, onaj koji ništa ne zna’. Latinski *tabula* odrazilo se i u germanskim jezicima (usp. engleski *table* ‘stol’, njemački *tafel* ‘ploča’), a umanjena od *tabula* je *tabella*, što je izvor (nестandardne) hrvatske riječi *tabela*.

U novije doba za pisanje nam služi i *tablet*. Ta riječ potječe od engleskoga *tablet* (izvorno još i *tablet computer* ‘tablet-računalo’). Izvorno je značenje engleskoga *tablet* ‘ploča za pisanje; bilježnica, blok’, a ishodište joj je također latinski *tabula*, preko srednjovjekovnolatinske umanjeice *tabuleta* i starofrancuskoga *tablete*.

Starofrancuski *tablete*, odnosno suvremeni *tablette*, ima još odraza u hrvatskome: istozvučni *tablet* ‘pladanj za posluživanje’ i ‘čipkasti ukras za stolić, noćni ormarić i sl.’ (češće deminutiv *tabletić*) te u ženskome rodu *tableta* ‘ljekoviti pripravak, obično u obliku okrugle pločice’.

Okrugla ploča posebne namjene naziva se *disk*. U atletici je to predmet koji se baca u daljinu (*bacanje diska*), a u anatomiji vezivna pločica u nekim zglobovima (npr. u kralježnici).

U računalstvu *disk* je medij za pohranu podataka. Podatci se na disk pohranjuju različitim električkim, magnetnim, optičkim ili mehaničkim promjenama na površini jednoga ili više rotirajućih diskova, pa se prema tome razlikuju: *tvrdi* ili *čvrsti disk*, *optički disk* (*kompaktni disk* (CD), *digitalni višenamjenski disk* (DVD), *blu-ray disk*), *eksterni disk*. Donedavno se za pohranu i prijenos podataka upotrebljavala i *disketa* ‘okrugla savitljiva magnetska pločica (u četvrtastome omotu)’.

Riječ *disk* posuđenica je iz grčkoga *δίσκος* [dískos]. Isprva je to bila okrugla ili ovalna pločica koju su bacali grčki atletičari. U računalnim značenjima *disk* je posuđenica iz engleskoga (u engleskome: *disk*, što potječe iz istoga grčkog izvora). I riječ *disketa* posuđena je iz engleskoga (u engleskome: *diskette*, što je umanjeica od *disk*).

Grčka riječ *δίσκος* [dískos] posuđena je u hrvatski i u starijem razdoblju, uz posredništvo latinskoga *discus* (možda i germanskoga) te je dala riječ *daska*. *Daska* je izvorno drvena ploča, a s vremenom se riječ počela upotrebljavati i za naprave sličnoga oblika izrađene od drugih materijala (usp. *daska za surfanje*, *daska za glačanje* i sl.). Latinska riječ *discus* ima svoje odraze i u germanskim jezicima, usp. njemački *Tisch* ‘stol’, engleski *dish* ‘jelo’ i (uz romansko posredništvo) *desk* ‘radni stol’. Potonja engleska riječ čuje se i u hrvatskome u izrazima poput *helpdesk* ‘služba informacija’ i *desktop* ‘stolno računalo’, ‘radna površina na računalu’.

Možda se sjetite ovih etimologija kad budete popunjavali *tablicu* u Excelu, ali ne zaboravite spremiti zadnju inačicu na *vanjski disk* za slučaj da otkáže *matična ploča* ili *tvrdi disk* na *desktopu*.

Preplatite se na deveto godište *Hrvatskoga jezika*!

Preplatiti se možete putem e-adrese hrjezik@ihj.hr ili mrežnih stranica knjige.ihj.hr. Uplate se šalju na račun u Privrednoj banci Zagreb: HR6023400091110616363 s naznakom „za *Hrvatski jezik*”. Svi pretplatnici postaju članovi Kluba pretplatnika časopisa *Hrvatski jezik* te ostvaruju pravo na 40 % popusta na sva institutska izdanja.